

“EL DIA” (1921 - 1939) UNA TRAJECTÒRIA IDEOLÒGICA I CULTURAL

Damià Pons i Pons

“El Día”, fundat a la Ciutat de Mallorca el 1921, sorgí de la iniciativa econòmica de Joan March i Ordines i amb l’objectiu prioritari de ser la tribuna dels seus interessos polítics i econòmics. L’habilitat de Joan March, però, fou capaç de lligar a la seva estratègia alguns dels sectors més dinàmics de la societat mallorquina o de neutralitzar la potencial animadversió d’algun altre, en concret dels socialistes. En el primer cas, la tàctica consistí a integrar en “El Día” els nacionalistes, aleshores ja assimilats pel partit liberal, els joves avantguardistes i els intel·lectuals i polítics partidaris del parlamentarisme democràtic. La convergència conjuntural entre aquests sectors fou possible perquè tenien l’objectiu comú de modernitzar Mallorca. Ara bé, això no significava exactament el mateix per a tots ells: per a Joan March implicava impulsar un desenvolupament capitalista; pels nacionalistes, la reconstrucció, mitjançant la cultura, de la personalitat nacional i la consecució de l’autogovern; pels avantguardistes, la introducció a l’illa dels corrents artístics més nous; pels parlamentaristes, disposar d’un marc d’institucions representatives i l’eliminació del caciquisme. “El Día”, sobretot en els seus inicis, fou un element de primer ordre en l’estratègia articulada per totes aquestes forces progressives contra el poder hegemònic de l’aristocràcia terratinent de l’illa.

El primer director del periòdic fou el nacionalista Joan Estelrich i Artigues —qui ja havia fundat i dirigit “La Veu de Mallorca” (1917 - 1919), portaveu del Centre Regionalista—, el qual cessà en el seu càrrec abans d’un

any.(1) Joan Estelrich marxà a Barcelona i, allà, s’encarregà de la direcció de la Fundació Bernat Metge i es convertí en un dels principals polítics de la Lliga de Cambó. “El Día” únicament tingué dos directors més: Joaquim Domènech i Nicolau Brondo. Entre els seus redactors hi havia Rafael Ramis Togores, Pere Ferrer Gibert, Joan Alomar, Miquel Angel Colomar, Ernest Maria Dethorey, Jaume Torres Riera, Simó Fullana Font, i alguns altres. Com a col·laboradors habituals tingué noms molt destacats i d’un reconegut prestigi intel·lectual, sempre escollits d’acord amb la línia política de la publicació que anà variant segons convingués als interessos del seu propietari. Tot això donà com a resultat final un periòdic de considerable qualitat, obert als corrents d’opinió més actuals i fortament lligat al procés dinàmic de la història que s’estava fent. La resposta dels lectors fou positiva ja que així cal interpretar el seu tiratge diari d’uns 7.000 exemplars.(2)

En ocasió de la campanya electoral de l’any 1923, el periòdic accentuarà, seguint fidelment les pautes marcades per Joan March i el partit liberal, la seva posició crítica envers les forces polítiques hegemòniques a l’illa: “La coalición mauro-conservadora -weylerista, en época en que no podía sospechar el auge y desarrollo sorprendente del partido liberal mallorquín, ebria de orgullo y omnipotencia, formó a su antojo el mapa electoral mallorquín” (3). Denunciarà els mecanismes caciquils que permetien la continuació en el poder d’una classe que, mancada ja de tota iniciativa histò-

(1) En “El Día” del 2 de març de 1922 s’anuncià el canvi de director. Es possible que el cessament també vingués determinat per la impossibilitat de poder orientar el periòdic segons el seu criteri.

(2) **Comentario. Primer aniversario, “El Día”, 31 d’abril de 1922.** Donen el número d’exemplars publicats durant l’any: 2.177.082. Això significa una mitja diària de més de set mil exemplars.

(3) **Una burda maniobra**, editorial d’“El Día”, 25 de gener de 1923.

rica, només sobrevivia políticament a causa de la ignorància i de la corrupció: "Las formas más denigrantes de reclutar votos nos las han ofrecido esas derechas. Los grandes terratenientes, aquellos que no han sabido cultivar sus enormes predios ni hacerlos florecer bajo la fecunda parcelación y el trabajo incesante y constructor, acudirán a las urnas llevando tras sí, como en otros tiempos, la mesnada de los que continúan aún viviendo a la manera de siervos de la gleba: Encadenados al capricho de su "senyor"; sin voluntad para una vida digna e independiente, nos ofrecerán hoy el lastimoso espectáculo de unos hombres para quienes no existen más derechos políticos que los que les tolera el poseedor de la tierra en que vegetan" (4).

Joan March, candidat a diputat a Corts, basà tota la seva estratègia electoral en la contraposició de la seva figura laboriosa i dinàmica a la d'una aristocràcia parassitària i absentista. El seu programa es presentava com una proposta de desenvolupament capitalista capaç de transformar l'estructura econòmica de l'illa i de donar possibilitats de participació a uns sectors socials més amplis, enfront del desig monopolitzador demostrat pel caciquisme terratinent. La citació següent és molt il·lustrativa d'aquesta actuació: "... los actos que yo he realizado para fomentar el engrandecimiento y progreso de esta isla, comparándolo con los de esos patrioterros, que no saben vivir más que de la usura y mezquindad unos, y otros, los más, que sólo sirven para cultivar el vicio y evaporar las riquezas que de sus antepasados heredaron" (5).

La presència de Joan March, "En Verga", fou determinant en la política mallorquina durant el quinquenni anterior a la dictadura de Primo de Rivera. Amb molta d'habilitat aconseguí fabricar-se una imatge de capitalista modern capaç de realitzar una transformació econòmica a l'illa que repercutiria beneficiosa-ment sobre la majoria de la societat. Durant aquells anys, dins la política illenca les qüestions d'ordre ideològic passaren a un segon nivell: tothom es definia i era classificat políticament d'acord amb la seva actitud davant el fenomen Joan March. Hi hagué una polarització clara entre verguistes i antiverguistes. (6) Això s'ha de valorar com una jugada exitosa del capitalista mallorquí ja que li va permetre

comprometre en la lluita pels seus objectius un bloc ampli de forces progressistes. Fins i tot els socialistes varen decantar-se cap a les posicions verguistes. El partit socialista valorà positivament que a Mallorca es desencadenàs un procés de desenvolupament capitalista: creien que això possibilitaria un enfortiment del partit i una ampliació de l'arrelament de les organitzacions obreres. Endemés, Joan March amb el seu gest de regalar una Casa del Poble a les societats obreres acabà de neutralitzar tota possible bel·ligerència des de la seva esquerra. I ho aconseguí de tal manera que a les eleccions del 1923 els socialistes donaren el seu suport actiu als liberals. Tots aquests fets originaren en el si del partit socialista fortes tensions que el debilitaren considerablement.

També els nacionalistes participaren en aquest ampli moviment de crítica contra el conservadorisme caciquil de base agrària. Així, "Alanís", pseudònim de Miquel Ferrà, hi aportà un atac contundent contra la seva mediocritat: "En vísperas de su desaparición total y lamentable, nuestra nobleza, salvando excepciones, guarda más de un parecido, —seguramente lo tuvo siempre,— con la nobleza alemana que describe Madame Staël: pocas, ideas, muy fijas todas ellas, (eso es bueno), ningún espíritu, honradez igual a la de sus menestrales, y más afición a los caballos y a la caza, con cierto tinte agrícola, que a la ilustración y a las lecturas" (7).

Tota aquesta estratègia clarament articulada es canalitzà sobretot a través d'"El Día" que, com a conseqüència, hagué de polemitzar freqüentment amb la premsa conservadora de la ciutat. Sobretot s'arribà a uns considerables graus de crispació en ocasió dels afers de la fàbrica de Porto Pi i de "La Isleña". En ambdós casos s'enfrontaren els interessos de Joan March i els sectors mauristes-conservadors dominants.

El cop d'estat militar de Primo de Rivera significà un col·lapse de la vida política. Davant el nou règim, "El Día" adoptà una actitud crítica: amb freqüència les seves pàgines aparegueren amb espais en blanc o amb algunes frases tapades per retxes gruixades de tinta negra. Malgrat, però, el perill evident de la censura, s'arriscaren a desqualificar la "Unión Patriótica", el mitjà concebut pel dic-

(4) **Comentario**, "El Día", 29 d'abril de 1923.

(5) "El Día", 17 d'abril de 1923.

(6) Vegeu Pere Gabriel, **El moviment obrer a Mallorca** (Barcelona, Curial-Lavínia, 1973), capítol 5, pag. 111-149.

(7) **Elegancia ciudadana**, "El Día", 5 de Desembre de 1922.

tador per a institucionalitzar el seu regim. Les topades del periòdic amb la censura en dues ocasions acabaren en suspensió. Una vegada durà dos dies i l'altra, motivada per un article de Gabriel Alomar, (8) significà una suspensió governativa de deu dies i una multa de 1.000 pessetes.

Durant la Dictadura dominà en "El Día" la tendència a comentar la política europea i, a partir d'ella, suggerir implícitament crítiques i alternatives a la política espanyola. La posició del periòdic serà la ratificació de la validesa del parlamentarisme fonamentat en el sufragi universal que, diuen, "es la única fuerza capaz de transformar la sociedad por los medios pacíficos de la evolución" (9). Enfront dels extremitismes polítics de dreta o d'esquerra, defensaran un reformisme social impulsat, i controlat, des de les institucions parlamentàries: "De la misma manera que en el terreno especulativo los radicalismos se destruyen, también en la realidad entre la dictadura del proletariado en Rusia y la dictadura incivil de Italia, se engendran dos monstruosidades. En cambio, dentro de la política europea, la justa medida... estaba y estará en lo que representaba en Francia el gran Herriot, liberal, y el transigente Leon Blum, socialista. Es decir, una forma social-liberal, la fórmula definitiva de la democracia floreciente, capaz de armonizar las encontradas tendencias actuales y calmar el agitado espíritu de las muchedumbres" (10)

Una de les tesis més freqüentment repetides durant aquests anys és que el liberalisme i el socialisme no eren dos sistemes antagònics sinó que més aviat es complementaven: "El liberalismo es el principio del socialismo, y este es el complemento de aquél para fines político-sociales, con la idea fija de realizar con los medios del Estado los fines precisos del desenvolvimiento humano del pueblo, sin odios, sin castas y sin privilegios" (11) La idea que "el liberalismo redimió al hombre de la tiranía del hombre" i que el socialisme "completa la ingente labor liberal y corona la obra con la liberación del proletariado" (12) fou reiteradament expressada en els comentaris editorials del periòdic. També la mantenien i manifestaven dos destacats polítics de la Mallorca

d'alestres: Lluís Alemany i Gabriel Alomar. El primer, després de declarar els anglesos Lloyd George i MacDonal i els francesos Herriot i León Blum "modelos dignos de ser imitados", afirmava que "no es el socialismo en los países clásicamente democráticos una doctrina meramente económica, sino que es el complemento de la independencia del hombre en el avance de su libertad; o más concretamente, es la cúspide del liberalismo, en cuanto propugna por la emancipación del asalariado, dando al cuerno la autonomía conseguida de su espíritu" (13). Gabriel Alomar coincidia amb les manifestacions citades quan deia que "el liberalismo y el socialismo son hoy formas coexistentes de una sola esencia y tengo la viva esperanza de que sabrán compenetrarse". (14) Amb la síntesi esmentada, els liberals pretenien revitalitzar el liberalisme burgès en crisi mitjançant l'aplicació controlada de mesures socialitzants que actuassin com a correctiu de les desigualtats socials existents. Espantats pel triomf de la revolució bolxevic russa, consentien cedir voluntàriament uns metres de terreny per a no perdre'l tot. L'acostament als sectors socialistes moderats, reformistes, responia a la voluntat de trobar una línia intermèdia capaç d'evitar l'esclat revolucionari i de fer innecessari el cop de força feixistitzant. En cas de Gabriel Alomar establir un lligams entre liberalisme i socialisme sobretot servia per a indicar la intenció d'arribar al socialisme respectant les llibertats individuals i les institucions parlamentàries, desmarcant-se així del socialisme soviètic triomfant i dels partits adscrits a la III Internacional. El debat sobre el tema que es produïa a les pàgines d' "El Día" era la mostra d'un de molt més ampli que tenia repercussions dins tota la política europea. Molt ràpidament, però, els fets demostrarien que la polarització i l'enfrontament eren inevitables.

L'any 1928, en ocasió d'iniciar una secció dedicada a publicar articles de polítics liberals europeus, "El Día" declarà que els principis que marcaven la seva actuació eren "La democracia liberal, la cultura y Mallorca". (15) Era una clara ratificació de la seva línia periodística i intel·lectual. En la nova secció, entre d'altres

(8) La alegoría de Noceda. "El Día", 26 de novembre de 1927

(9) Sufragio universal, "El Día", 23 de setembre de 1926.

(10) Una fórmula salvadora. "El Día", 12 d'agost de 1925

(11) Idem.

(12) Una lección aleccionadora. "El Día", 2 de novembre de 1924.

(13) La crisis del liberalismo, "El Día", 29 de maig de 1926

(14) Opinión de Gabriel Alomar a la encuesta de "El Liberal", "El Día", 30 de desembre de 1927.

(15) Las mejoras de "El Día". Colaboración extranjera. "El Día", 11 de maig de 1928.

noms, hi publicaren articles Emile Vanderveide, Edouard Herriot, Thomas Greenwood, Emile Borel, Ignaz Seipel, etc.

El periòdic rebé amb satisfacció la caiguda de Primo de Rivera: propugnaren un retorn immediat a la legalitat constitucional i a la sobirania popular. També acceptaren la proclamació de la segona república. Però, la velocitat evolutiva política cap a posicions més radicals, el creixent protagonisme de les masses obreres amb objectius revolucionaris i els enfrontaments que Joan March tingué amb el nou règim republicà, feren que ràpidament el periòdic adoptàs actituds clarament defensives i, fins i tot, difongués els articles feixistitzants de Miquel Villalonga que significaven una envestida frontal contra tota la política republicana. Quan arribaren les eleccions de 1936, el periòdic llançà tota la seva artilleria contra les forces polítiques agrupades en el Front Popular: "¡A votar! Por el orden. Por la autoridad. Por el matrimonio familiar. Por el derecho. Por la justicia. Por la religión. Por la Patria la Candidatura Centro-Derecha".(16) Al mateix temps advertien als petits propietaris contra la revolució: "¡Pequeño propietario! Si quieres defender tu propiedad o tu modesto negocio ¡Vota contra la revolución!".(17) Tot un profund i accelerat procés de transformació política i social s'havia verificat dins l'Estat Espanyol. L'evolució experimentada per "El Día" fou molt idèntica a la del periòdic madrileny "El Sol". Sorgits com a portaveus del nou capitalisme, combateren la política oligàrquica i foren la tribuna d'una intel·lectualitat progressista i crítica; durant la República, però, ambdós anaren adoptant postures defensives enfront de la dinàmica marcada per les forces populars i es convertiren en la tribuna de veus de signe clarament dretà.

En la nòmina dels col·laboradors d'"El Día" s'hi poden trobar, almenys d'una manera esporàdica, els noms més il·lustres del periodisme, la literatura i la política de l'època. És interessant assenyalar que el periòdic sempre va disposar d'uns col·laboradors que s'ajustaven a la línia ideològica de la publicació. Així, en la dècada dels 20 la majoria de les col·laboracions corresponien a polítics, periodistes i escriptors de filiació liberal, republicana o socialista: Marcel·lí Domingo, Antonio Zozaya, Josep Pla, Luís Araquistain, Luís de Zulueta, Indalecio Prieto, Pérez de Ayala, "Andrenio", Luís Bello, Eugeni Xammar, Julián Zugazaga-

goitia, Julio Senador Gómez, Augusto Barcia, Angel Dotor, José Díaz Fernández,... Amb la República desaparegueren quasi tots i, llavors, s'hi incorporaren uns noms de clares ressonàncies integristes o feixistes: Concha Espina, Miquel Villalonga, Melchor Fernández Almagro, Ernesto Giménez Caballero, César González Ruano, Rafael Sánchez Mazas, Mourlane Michelena, Eugenio Montes,...

Alguns escriptors mallorquins col·laboraren assiduament en "El Día" i la seva producció d'articulistes és una part important, encara que desconeguda i poc estudiada, de tota la seva obra. És el cas de Gabriel Alomar, Miquel Ferrà, Llorenç Riber i Llorenç Villalonga, sobretot.(18) El grup avantguardista -M.A. Colomar, E.M. Dethorey, Joan Alomar i Jacob Sureda-- gairebé no publicà enlloc més que en "El Día". Bartomeu Rosselló-Porcèl hi publicà el seu assaig sobre la premsa mallorquina del segle XIX, primer fruit valuós de la seva dedicació intel·lectual. Molts de noms que no arribaren a quallar s'estrenaren a les seves pàgines: Robert-Froilà Massanet, per exemple.

Des de la perspectiva de la cultura literària, fou especialment important la pàgina domèstica dedicada a les lletres, sobretot entre els anys 1925 - 1933. A través d'ella, es divulgaren molts dels autors, majoritàriament poetes, més significatius de l'època. De la poesia castellana, destacaríem, per la seva importància i freqüència, els germans Machado, J.R. Jiménez, R. Gómez de la Serna, i alguns autors de l'anomenada generació del 27 (Alberti, Guillén, Espina, Moreno Villa, Domènch, Bacarisse,...); el llibre *Sobre los ángeles* d'Alberti fou publicat quasi íntegrament, de Gómez de la Serna aparegueren "gruguerías" i proses metafòriques. L'avantguardista mallorquí M.A. Colomar publicà en "El Día" gairebé tota la seva obra poètica.

De la poesia catalana divulgaren els clàssics moderns (Verdaguer, Maragall, Costa, Alcover), els autors de l'Escola Mallorquina (Riber, Salvà, Ferrà, Colom,...) i els més nous poetes del Principat (Garcés, Riba, Sánchez-Juan, Teixidor,...). Alguns prestigiosos escriptors francesos també hi aparegueren: Verlaine, Paul Fort, Moréas, Cocteau,... Amb quasi una absoluta seguretat podem pensar que era M. A. Colomar qui escollia els textos que es publicaven en la pàgina literària d'"El Día".

La valoració final del periòdic ha d'esser forçosament positiva. Fou un òrgan d'expres-

(16) "El Día", 7 de febrer de 1936.

(17) Idem.

(18) Damià Ferrà-Ponç ha estudiat i divulgat els articles que Ll. Villalonga publicà en "El Día". En canvi, les abundants col·laboracions d'Alomar i de Miquel Ferrà encara continuen enterrades en el periòdic.

sió mediatitzat pels interessos del seu propietari però va saber reflectir, amb profunditat i rigor, el debat ideològic del seu temps i la dialèctica històrica de l'època. Com a difusor d'una cultura renovadora fou també un vehicle útil. Més enllà de les possibles disconformitats ideològiques amb la seva línia, se li podria retreure un excessiu decantament cap a l'àrea idiomàtico-cultural castellana.

Al final de la guerra civil Joan March ja no necessitava tribunes periodístiques a Mallorca per a defensar els seus interessos: com a financer del nou règim hi estava plenament implicat. Per això, regalà "El Día" al nou poder. Així, l'any 1939, de la fusió del petit diari local "Falange" ("Organo diario de F.E. y de las J.O.N.S.") i d'"El Día" sorgí "Baleares", màxim òrgan periodístic a Mallorca durant tota l'època franquista.

